

Rafał Glajcar

Demokratyczny reżim polityczny

Relacje między legislatywą i egzekutywą
w III Rzeczypospolitej

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu śląskiego
KATOWICE 2015

Demokratyczny reżim polityczny
Relacje między legislaturą i egzekutywą
w III Rzeczypospolitej

Mojej Żonie

NR 3403

Rafał Glajcar

Demokratyczny reżim polityczny
Relacje między legislatywą i egzekutywą
w III Rzeczypospolitej

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2015

[Kup książkę](#)

Redaktor serii: Nauki Polityczne
Mariusz Kolczyński

Recenzent
Andrzej Antoszewski

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1	
Modele demokratycznych reżimów politycznych i ich uwarunkowania . . .	19
1.1. O instytucjach, potrzebie i sposobach ich badania	19
1.2. Reżim polityczny	35
1.3. Demokratyczne reżimy polityczne	41
1.4. Modele demokratycznych reżimów politycznych	61
1.4.1. Reżim parlamentarny	64
1.4.2. Reżim prezydencki	89
1.4.3. Reżim semiprezydencki	109
1.5. Uwarunkowania wyborów instytucjonalnych	139
1.5.1. Dziedzictwo przeszłości	145
1.5.2. Kontekst sytuacyjny i interesy aktorów politycznych – warunki demokra- tycznego otwarcia	154
1.5.3. Obce wzorce instytucjonalne	165
Rozdział 2	
Od reżimu transakcyjnego w stronę demokracji (1989–1991).	169
2.1. Reżim transakcyjny	169
2.2. Instytucjonalne fundamenty reżimu transakcyjnego	173
2.2.1. Zmiany w systemie organów państwowych	175
2.2.1.1. Parlament	176
2.2.1.2. Prezydent	180
2.2.2. Relacje między parlamentem, prezydentem i rządem – wzorzec konstytu- cyjny	182
2.3. Demokratyczne przemiany reżimu transakcyjnego	205
2.4. Pierwsza faza tranzycji (1989–1990) – w logice parlamentaryzmu . . .	218
2.5. Druga faza tranzycji (1990–1991) – w logice semiprezydencjalizmu . .	225

Rozdział 3

Legitymizacyjna symetria między Sejmem RP i Prezydentem RP a kierunki ewolucji reżimu politycznego <i>sensu stricto</i> (1991–1992)	239
3.1. W pełni rywalizacyjne wybory parlamentarne	239
3.2. Semiprezydencjalizm w warunkach konfliktu	246
3.3. Próba reprezydencjalizacji reżimu politycznego	262
3.4. Reżim polityczny <i>sensu stricto</i> w ostatniej fazie obowiązywania rozwiązań konstytucyjnych o okrągłostołowym rodowodzie	266
3.5. Ewolucja reżimu politycznego <i>sensu stricto</i> w latach 1991–1992	271

Rozdział 4

Reżim polityczny <i>sensu stricto</i> w warunkach tymczasowej konstytucji (1992–1997)	295
4.1. Tymczasowa konstytucja	295
4.2. Zasada podziału władzy w Małej konstytucji	298
4.3. Janusowe oblicze tymczasowego wzorca konstytucyjnego	300
4.4. Tymczasowy reżim polityczny <i>sensu stricto</i> w warunkach rządu mniejszościowego	333
4.5. Tymczasowy reżim polityczny <i>sensu stricto</i> w sytuacji rozwiązania parlamentu	341
4.6. Tymczasowy reżim polityczny <i>sensu stricto</i> w warunkach rządu większościowego	344
4.7. Tymczasowy reżim polityczny <i>sensu stricto</i> w warunkach kumulacji władzy	366
4.8. Przesunięcie w stronę reżimu parlamentarnego	371

Rozdział 5

Reżim polityczny <i>sensu stricto</i> w dobie konsolidacji demokracji (1997–2015)	381
5.1. Konstytucja i demokratyczna konsolidacja	381
5.2. Konstytucyjne założenia reżimu politycznego <i>sensu stricto</i>	385
5.3. Polska scena parlamentarna w latach 1997–2015	423
5.4. Wybory prezydenckie w latach 2000–2015	439
5.5. Reżim polityczny <i>sensu stricto</i> w działaniu	447

Zakończenie	487
-------------	-----

Bibliografia	495
--------------	-----

Indeks nazwisk	539
----------------	-----

Spis schematów, tabel i wykresów	551
----------------------------------	-----

Summary	555
---------	-----

Zusammenfassung	557
-----------------	-----

Wstęp

Jednym z podstawowych elementów badań nad współczesnymi systemami politycznymi są instytucje. Stanowią one punkt odniesienia dla ludzi, wyznaczając ich sposób zachowania. Jednocześnie poddawane są różnego rodzaju zabiegom zmierzającym do nadania im najbardziej pożądanego kształtu. Ich znaczenie jest szczególnie istotne w demokratycznym otoczeniu. Podstawowym oczekiwaniem formułowanym wobec instytucji jest bowiem ich siła porządkująca. Nie oznacza to, że zawsze spełniają one pokładane w nich nadzieje. Trzeba pamiętać, że instytucje powstają w różnych okolicznościach, co może mieć wpływ na ich przystawalność lub nieprzystawalność do warunków, w których funkcjonują. Po pierwsze, można wskazać na „instytucje organiczne”, powstające spontanicznie, jako efekt procesów społecznych, politycznych czy ekonomicznych. Po drugie, instytucje mogą być zaprojektowane przez człowieka, co pozwala mówić o „instytucjach pragmatycznych”¹.

Procesy demokratyzacyjne, dokonujące się w Europie Środkowo-Wschodniej na przełomie XX i XXI wieku, w znacznej mierze dotyczyły projektowania i implementacji instytucji. Nie zawsze procesy te przebiegały w sposób w pełni zaplanowany. Dynamika dokonujących się zmian i wielość zaangażowanych w nie podmiotów powodowały, że powstawały różne, mniej bądź bardziej spójne, koncepcje. Nieraz były one względem siebie konkurencyjne, co wywoływało konflikty. Często nie służyło to samym instytucjom, które przybierały mocno eklektyczny charakter, co z kolei powodowało, że ich walor porządkujący nie był w pełni wykorzystywany. Przemiany zachodzące w warstwach społecznej, politycznej i ekonomicznej weryfikowały pozytywnie bądź negatywnie wiele nowo utworzonych instytucji. Te, które nie spełniały społecznych oczekiwań, były poddawane kolejnym modyfikacjom, co stanowiło wyraz poszukiwania

¹ Taki podział instytucji zaproponował pod koniec XIX wieku Carl Menger. Zob.: Ł. HARDT: *Optymalność instytucji w perspektywie implementacji zasad dobrego rządzenia*. W: *Jakość rządzenia w Polsce. Jak ją badać, monitorować i poprawiać*. Red. J. WILKIN. Warszawa 2013, s. 61.

najbardziej optymalnych form instytucjonalnych. Towarzyszyły temu nadzieje społeczeństwa koncentrującego się na polepszeniu warunków bytu, ale także urzeczywistnieniu obietnic zbudowania demokratycznego porządku. Tymczasem tworzenie instytucjonalnych podstaw funkcjonowania państwa w nowych realiach polityczno-ekonomicznych okazało się procesem niezwykle skomplikowanym, wielowątkowym, a przede wszystkim czasochłonnym. Z jednej strony były więc oczekiwania i nadzieje, a z drugiej twarda rzeczywistość obnażająca wysoki poziom komplikacji towarzyszących projektowaniu i tworzeniu demokratycznych instytucji w coraz bardziej pluralistycznym otoczeniu. Rywalizacja polityczna dotyczyła nie tylko różnych koncepcji dystrybucji dóbr, ale również instytucji, co w naturalny sposób wydłużało proces ich projektowania. Wpływało to negatywnie na społeczne postrzeganie procesu przemian. Pojawiła się swoista presja czasu, która nie sprzyjała konstruowaniu spójnych i holistycznych projektów instytucjonalnych. W konsekwencji wysokiemu poziomowi chwiejności instytucji towarzyszyła również ich ograniczona zdolność regulacyjna. Wyzwaniem stało się stworzenie stabilnego układu instytucjonalnego, nie tyle narzuconego odgórnie, ile odpowiadającego specyfice społeczno-kulturowej.

Niniejsza monografia poświęcona jest jednemu z obszarów projektowania, tworzenia i funkcjonowania instytucji w III Rzeczypospolitej. Pojęcie III RP często używane jest w sposób intuicyjny, co oczywiście może powodować różne określenia jej ram czasowych. O wiele bardziej klarowne są terminy I RP czy II RP, co wynika z faktu, że stanowią zamknięte okresy politycznej historii Polski. Inaczej jest z III RP, będącą nadal realizowanym modelem państwa. Nie zmienia tego nawet fakt, że mniej więcej dekadę temu podjęto próbę realizacji projektu IV RP. Nie o „numerologię” wszak tutaj chodzi, ale o określenie temporalnych granic prezentowanej analizy. Zasadniczym problemem jest wskazanie momentu, który uznany zostanie za początek III RP. Istotne wydaje się więc określenie tego, kiedy nastąpiła zmiana nadająca działaniom instytucji państwa nowy kierunek. W tym względzie zaś nie istnieje jeden powszechnie podzielany pogląd. Za początek III RP uznać można zawarcie porozumień przy Okrągłym Stole w kwietniu 1989 roku, stwarzających szansę na rozpoczęcie procesu upodmiotowienia społeczeństwa. Takim momentem zwrotnym mogłyby być wybory parlamentarne z czerwca 1989 roku albo powstanie rządu, na którego czele stanął Tadeusz Mazowiecki, pierwszy od ponad czterdziestu lat premier wywodzący się spoza partii komunistycznej². Z formalnego punktu widzenia powrót do tradycyjnej nazwy państwa – Rzeczpospolita Polska – w grudniu 1989 roku mógłby być uznany za początek jej trzeciej odsłony. Można jednak poszukiwać dalej. Lech Wałęsa początek III RP identyfikuje z objęciem przez siebie urzędu Prezydenta RP³, ale przecież za taki moment mogą też być uznane pierwsze w pełni wolne

² R. MATYJA: *Państwo czyli kłopot*. Kraków 2009, s. 101–112.

³ L. WAŁĘSA: *Moja III RP*. Warszawa 2007, s. 43–44.

wybory parlamentarne w 1991 roku. A może ów początek przypada dopiero na 1997 rok i uchwalenie Konstytucji RP? Nie podejmując się rozstrzygnięcia kwestii, która z powyższych propozycji jest najbardziej zasadna, w niniejszej publikacji określenie III RP identyfikowane jest z okresem 1989–2015. Demokratyzacja ma charakter procesualny, co oznacza, że precyzyjne wskazanie momentu początku III RP jest zawsze kwestią umowną. Nawet zjawiska czy procesy, które w chwili ich występowania oceniane są jako nieistotne lub o niskim potencjale wpływu na demokratyczne przemiany, mogą po czasie okazać się ważnym ogniwem łańcucha wydarzeń determinujących pomyślność wejścia na ścieżkę demokratycznego rozwoju.

W obszarze projektowania, tworzenia i implementacji instytucji do zagadnień o szczególnym znaczeniu w okresie funkcjonowania III RP należą wzajemne relacje między legislatywą i egzekutywą. Wyodrębnienie tych gałęzi władzy jest konsekwencją przyjęcia założenia o konieczności jej podziału, którego urzeczywistnienie z kolei jest możliwe wyłącznie w warunkach demokratycznych. Nie chodzi przy tym o sam fakt formalnego wyodrębnienia obydwu gałęzi władzy, ale faktyczne oparcie jej funkcjonowania na takim podziale. Wszelkie sposoby sprawowania władzy opierające się na jej kumulacji czynią bowiem bezzasadnym podejmowanie analizy stosunków między legislatywą i egzekutywą.

Problematyka ta stanowić będzie zasadniczy obszar rozważań podjętych w niniejszej publikacji. Ukazanie specyfiki relacji w trójkącie: parlament – prezydent – rząd na tle procesów demokratycznej transformacji polskiego systemu politycznego, obejmującej zarówno przejście od autorytaryzmu do demokracji (tranzycję), jak i jej konsolidację, stanowi główny cel przyjęty w tej monografii. Dynamicznemu ujęciu zarysowanej problematyki towarzyszyć będzie odwoływanie się do tradycyjnych modeli, funkcjonujących zarówno w nauce o polityce, jak i w prawie konstytucyjnym. Ich katalog obejmuje parlamentaryzm, prezydenccjalizm i semiprezydenccjalizm. Założeniem jest wyjście poza *stricte* normatywny aspekt analizy i skupienie się również na faktycznych zależnościach pomiędzy wskazanymi podmiotami. Wymagać to będzie zwrócenia uwagi m.in. na: kontekst sytuacyjny, główne aspekty rywalizacji politycznej, a także problematykę przywództwa politycznego.

Relacje pomiędzy legislatywą i egzekutywą (z uwzględnieniem wzajemnego oddziaływania na siebie organów dualistycznej władzy wykonawczej) najczęściej w polskojęzycznej literaturze przedmiotu określa się mianem systemu rządów⁴.

⁴ M.in.: S. GEBETHNER: *Parlamentarne i prezydenckie systemy rządów (porównawcza analiza politologiczna)*. „Państwo i Prawo” 1994, z. 7–8; *Konstytucyjne systemy rządów. Możliwości adaptacji do warunków polskich*. Red. M. DOMAGAŁA. Warszawa 1997; J. SZYMANEK: *Modele systemów rządów (wstęp do analizy porównawczej)*. „Studia Prawnicze” 2005, nr 3 (165); *System rządów Rzeczypospolitej Polskiej. Założenia konstytucyjne a praktyka ustrojowa*. Red. M. GRZYBOWSKI. Warszawa 2006; *Systemy rządów, dylematy konstytucyjnej regulacji i praktycznej funkcjonalności*. Red. T. MOŁDAWA, J. SZYMANEK. Warszawa 2007; *Parlamentarny system rządów. Teoria i praktyka*.

Zaproponowany w tej publikacji politologiczny sposób prezentacji zagadnienia, wychodzący poza analizę konstytucyjnego wzorca, wskazującego, jak być powinno, i koncentracja uwagi na tym, jak w rzeczywistości kształtują się relacje między parlamentem, prezydentem i rządem oraz co je determinuje, uzasadnia posługiwanie się pojęciem „reżimu politycznego”. Ta kategoria politologiczna jest także wykorzystywana w literaturze przedmiotu do opisu i wyjaśniania poruszanej w tym opracowaniu problematyki. O wiele częściej sięgają jednak po nią autorzy anglojęzycznych publikacji⁵ niż przedstawiciele rodzimej politologii⁶. Dla jasności wyводу niezbędne będzie przeprowadzenie krótkiej analizy pojęciowej, co nastąpi w dalszej części opracowania. Natomiast zasadniczy problem badawczy, a więc ukazanie „normatywnych i faktycznych zależności charakteryzujących stosunki między władzą ustawodawczą i wykonawczą”⁷, określany będzie jako „reżim polityczny *sensu stricto*” (w wąskim znaczeniu).

Z kilku powodów dogłębna analiza specyfiki relacji pomiędzy parlamentem, prezydentem i rządem w III RP warta jest podjęcia. Po pierwsze, zagadnienie to stanowi jeden z najważniejszych elementów badań nad systemami politycznymi. Po drugie, wpisuje się w procesy demokratyzacji i konsolidacji demokracji, będąc jednocześnie jednym z wyznaczników ich zaawansowania. Po trzecie, oddziałuje na stabilność systemów politycznych. Po czwarte, wyznacza przestrzeń aktywności aktorów politycznych i równocześnie stanowi przedmiot rywalizacji pomiędzy nimi o stworzenie najbardziej pożądanego z ich perspektywy układu instytucjonalnego⁸.

Cel podjęty w monografii jest ściśle powiązany z potrzebami poznawczymi odnoszącymi się do konieczności pogłębiania dotychczasowych analiz i kontynuacji osiągnięć badawczych w obszarze obejmującym relacje między legislatywą i egzekutywą. Ważne jest jednak, że to opracowanie powstało również z myślą

Red. T. MOŁDAWA, J. SZYMANEK, M. MISTYGACZ. Warszawa 2012; *Systemy rządów w perspektywie porównawczej*. Red. J. SZYMANEK. Warszawa 2014.

⁵ M.in.: M. ALVAREZ, J.A. CHEIBUB, F. LIMONGI, A. PRZEWORSKI: *Classifying Political Regimes*. „Studies in Comparative International Development” 1996, Vol. 31, no 2; G. TSEBELIS: *Veto Players. How Political Institutions Work?* New Jersey 2002; O. PROTSYK: *Politics of Intraexecutive Conflict in Semipresidential Regimes in Eastern Europe*. „East European Politics and Societies” 2005, Vol. 19, no 2; P. MALCOLMSON, R. MYERS: *The Canadian Regime. An Introduction to Parliamentary Government in Canada*. Toronto 2009; *Semi-Presidentialism in Central and Eastern Europe*. Eds. R. ELGIE, S. MOESTRUP. Manchester 2012; K.A. MCQUIRE: *President–Prime Minister Relations, Party Systems, and Democratic Stability in Semipresidential Regimes: Comparing the French and Russian Models*. „Texas International Law Journal” 2012, Vol. 47, no 2.

⁶ M.in.: A. ANTOSZEWSKI, R. HERBUT: *Systemy polityczne współczesnego świata*. Gdańsk 2001, s. 307–346; A. TURSKA-KAWA: *Determinanty chwiejności wyborczej*. Katowice 2015.

⁷ Cyt. za: A. ANTOSZEWSKI, R. HERBUT: *Systemy polityczne współczesnego świata...*, s. 309–310.

⁸ B. GEDDES: *Initiation of New Democratic Institutions in Eastern Europe and Latin America*. In: *Institutional Design in New Democracies: Eastern Europe and Latin America*. Eds. A. LIJPHART, C.H. WAISMAN. Boulder 1996, s. 18.

o wyzwaniach praktycznych. Po przeszło ćwierćwieczu od rozpoczęcia demokratycznej zmiany w Polsce problematyka poszukiwania najwłaściwszego wzorca relacji pomiędzy parlamentem, prezydentem i rządem jest nadal żywa. Co pewien czas, z większą bądź mniejszą intensywnością, pojawiają się różnorodne propozycje dotyczące modyfikacji obowiązujących reguł. Stanowią one swego rodzaju odpowiedzi na wyzwania praktyki politycznej, która zarówno obnaża niedostatki reguł formalnych, jak i stanowi doskonale pole powstawania, testowania, a w końcu także obowiązywania niezliczonej ilości reguł nieformalnych. Tymczasem w polskiej literaturze politologicznej brakuje kompleksowego opracowania dotyczącego ewolucji formalnych i faktycznych zależności charakteryzujących relacje między legislatywą i egzekutywą⁹. Prezentowana publikacja ma ambicje wypełnienia tej luki, tym bardziej że politolodzy powinni uczestniczyć w tego typu debatach na równi z konstytucjonalistami. Nie chodzi przy tym o to, aby zastępować tych drugich w badaniach nad treścią przepisów konstytucyjnych, ale by ukazywać skomplikowany wymiar funkcjonowania reżimu politycznego *sensu stricto* w oparciu o podstawowe wyznaczniki analizy politologicznej, z wszelkimi wynikającymi z tego konsekwencjami.

Nie można także pozostawać obojętnym wobec szerokiej dyskusji naukowej, będącej pokłosiem procesów demokratyzacyjnych na świecie na przełomie XX i XXI wieku. Jej rezultatem jest identyfikacja wielu nowych rozwiązań instytucjonalnych i modeli demokratycznych reżimów politycznych, wykraczających poza tradycyjny katalog (parlamentaryzm, prezydencjalizm i semiprezydencjalizm). Świadczy to o tym, że rzeczywistość polityczna stanowi nie tylko punkt odniesienia dla normatywnych wzorców, ale jest również źródłem ich tworzenia. Wszak

⁹ Nie znaczy to, że wątki te nie są poruszane w polskiej literaturze politologicznej i prawnokonstytucyjnej. W pracy zbiorowej pt. *Konstytucyjne systemy rządów...* autorzy poszczególnych rozdziałów analizują przystawalność rozwiązań instytucjonalnych z różnych modeli demokratycznych reżimów politycznych do warunków polskich. Ukazało się także całkiem sporo opracowań dotyczących wybranych zagadnień w trójkącie: parlament, prezydent, rząd (m.in.: R. MOJAK: *Parlament a rząd w ustroju Trzeciej Rzeczypospolitej Polskiej*. Lublin 2007; B. OPALIŃSKI: *Rozdzielenie kompetencji władzy wykonawczej między Prezydenta RP oraz Radę Ministrów na tle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku*. Warszawa 2008) czy monografii poświęconych konkretnym instytucjom ustrojowym, w tym Sejmowi, Senatowi, Prezydentowi RP czy Radzie Ministrów (m.in.: R. MOJAK: *Instytucja Prezydenta RP w okresie przekształceń ustrojowych*. Lublin 1995; M. CHMAJ: *Sejm „kontraktowy” w transformacji systemu politycznego Rzeczypospolitej Polskiej*. Lublin 1996; J. CIAPAŁA: *Prezydent w systemie ustrojowym Polski (1989–1997)*. Warszawa 1999; S. PATYRA: *Prawnoustrojowy status Prezesa Rady Ministrów w świetle Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r.* Warszawa 2002; *Prezydent w Polsce po 1989 r. Studium politologiczne*. Red. R. GLAJCAR, M. MIGALSKI. Warszawa 2006; A. CHORAŻEWSKA: *Model prezydentury w praktyce politycznej po wejściu w życie Konstytucji RP z 1997 r.* Warszawa 2008; J. OKRZESIK: *Polski Senat. Studium politologiczne*. Warszawa 2008; J. MARSZAŁEK-KAWA: *Pozycja ustrojowa i funkcje Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej po akcesji do Unii Europejskiej*. Warszawa 2012). Oprócz tego w czasopismach naukowych, jak i pracach zbiorowych można znaleźć wiele opracowań nawiązujących do problematyki, o której traktuje niniejsza publikacja. Część z nich została przywołana w przypisach.

formalne i nieformalne „reguły gry” powstają w trakcie rywalizacji politycznej stanowiącej jeden z fundamentów demokratycznego porządku. Doświadczenia polskie w tej materii również mogą okazać się twórcze.

Zasadniczy problem badawczy został sformułowany wokół pytania: jaki jest kierunek ewolucji reżimu politycznego *sensu stricto* w Polsce w latach 1989–2015? Odpowiadająca mu hipoteza badawcza (H_1) stanowi, że reżim polityczny *sensu stricto* w latach 1989–2015 wykazywał się różnym poziomem eklektyczności, co oznacza, że przez ten czas nie był w wersji „czystej” realizowany żaden z tradycyjnych modeli, ale łączono rozwiązania charakteryzujące poszczególne z nich. Mimo to można wyznaczyć kierunek ewolucji empirycznego reżimu politycznego *sensu stricto*, który przebiegał od semiprezydencjalizmu w kierunku zrjonalizowanego parlamentaryzmu.

Drugie pytanie badawcze związane jest z tym, od czego uzależnione były w badanym okresie dokonywane wybory instytucjonalne w obszarze reżimu politycznego *sensu stricto*. W związku z tym postawiona zostanie hipoteza (H_2) o zróżnicowaniu determinant, przy czym, w zależności od fazy postępu procesów demokratyzacyjnych, oddziaływanie poszczególnych czynników nie było identyczne. Do najistotniejszych należą: tradycja ustrojowa i doświadczenia z przeszłości, obce wzorce ustrojowe, interesy aktorów politycznych uczestniczących w rywalizacji o kształt równowagi instytucjonalnej oraz kontekst sytuacyjny.

Trzecie pytanie badawcze dotyczy tego, co w okresie III RP determinowało rzeczywisty charakter reżimu politycznego *sensu stricto*. W powiązanej z nim hipotezie (H_3) zakłada się, że realizowany model reżimu politycznego *sensu stricto* w większym stopniu zależy od szeroko pojętego kontekstu sytuacyjnego (determinowanego m.in. poziomem zaawansowania zmian prodemokratycznych, układem sił politycznych, kształtowaniem się określonych wzorców kooperacji i rywalizacji między podmiotami krajowej sceny politycznej, stosunkiem aktorów politycznych do systemu prawa w zestawieniu z ich dążeniem do realizacji partykularnych interesów o charakterze politycznym, behawioralnymi aspektami przywództwa politycznego itp.) niż formalnego układu instytucjonalnego wyrażonego na gruncie konstytucyjnym.

W końcu warto zadać jeszcze jedno pytanie badawcze: czy formalny (konstytucyjny) układ instytucjonalny stanowił w latach 1989–2015 zasadniczy punkt odniesienia dla ludzi nadających sens funkcjonowaniu takich organów państwowych, jak parlament, instytucja prezydenta i rząd? Sformułowana w związku z tym pytaniem hipoteza (H_4) wskazuje, że we wstępnej fazie demokratyzacji charakterystycznym zjawiskiem jest rozdźwięk między konstytucyjnym wzorcem a reżimem politycznym *sensu stricto in action*. Po wejściu w fazę konsolidacji demokracji następuje zmniejszenie zidentyfikowanego rozżewu, choć prawdopodobieństwo jego całkowitego zaniku jest niewielkie i ma wyłącznie charakter temporalny.

Świadomie w zestawie pytań badawczych nie ma takiego, które odnosiłoby się do wartościowania poszczególnych modeli reżimów politycznych *sensu stricto* w kontekście postępów, zawansowania oraz trwałości demokratycznego porządku. Zagadnienie to jest szeroko dyskutowane w literaturze przedmiotu i do tej pory nie przyniosło ono jednoznacznie rozstrzygających wniosków¹⁰. Dlatego w tej publikacji poza obszarem badań pozostawiono ocenę przystawalności teoretycznych bądź empirycznych modeli do polskiej rzeczywistości. Wynika to z przyjęcia założenia, że wdrażane i realizowane koncepcje były (są) pewnym faktem. Bardziej interesujące niż ocena, w jakim stopniu sprawdziły się one w określonych warunkach (choć pewne odniesienia do tej kwestii są nieuniknione), jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o to, czy dynamika zmian w obszarze funkcjonującego reżimu politycznego *sensu stricto* w ostatnim ćwierćwieczu może stanowić „wytyczne” dla ewentualnych korekt w układzie formalnych i faktycznych zależności i relacji między parlamentem, prezydentem i rządem w przyszłości. To jest zaś powiązane z kwestią rzeczywistych możliwości oraz kierunku i zasięgu ewentualnych zmian obecnie obowiązującej konstytucji¹¹.

Sformułowane pytania i hipotezy badawcze wymagają zastosowania odpowiednich podejść i metod. Niejako naturalnie kierują one uwagę w stronę instytucjonalizmu. Ważne jednak jest podkreślenie konieczności wyjścia poza jego tradycyjną wersję i skierowanie się w stronę jego współczesnej odmiany – neoinstytucjonalizmu, którego podstawy zostały po raz pierwszy zaprezentowane w 1984 roku przez Jamesa G. Marcha i Johana P. Olsena¹². Szersza charakterystyka tego podejścia, ukazująca jego przydatność w badaniach nad reżimami politycznymi *sensu stricto*, zostanie przeprowadzona w rozdziale pierwszym. Teraz warto podkreślić, że o fakcie odwołania się do niego w tej publikacji zdecydowało to, że łączy ono w sobie dwa istotne elementy: instytucje i kontekst działających ludzi. Są one ze sobą powiązane i oddziałują na siebie, w wyniku czego wykreowany zostaje porządek (system reguł, wartości, norm) stanowiący

¹⁰ Zob. m.in.: F.W. RIGGS: *The Survival of Presidentialism in America: Para-constitutional Practices*. „International Political Science Review” 1988, Vol. 9, no 4; J.J. LINZ: *Zagrożenia systemu prezydenckiego*. Przeł. B. KOPEĆ. „Res Publica” 1990, nr 12; A. STEPAN, C. SKACH: *Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation: Parliamentarism versus Presidentialism*. „World Politics” 1993, Vol. 46, no 1; *The Failure of Presidential Democracy*. Vol. 1: *Comparative Perspectives*. Eds. J.J. LINZ, A. VALENZUELA. Baltimore–London 1994; D.L. HOROWITZ: *Comparing Democratic Systems*. In: *The Global Resurgence of Democracy*. Eds. L. DIAMOND, M.F. PLATTNER. Baltimore–London 1996; *The Architecture of Democracy. Constitutional Design, Conflict Management, and Democracy*. Ed. A. REYNOLDS. Oxford 2002; J.A. CHEIBUB: *Presidentialism, Parliamentarism, and Democracy*. New York 2009; *Semi-Presidentialism and Democracy*. Eds. R. ELGIE, S. MOESTRUP, YU-SHAN WU. New York 2011.

¹¹ J.S. COLEMAN: *Racjonalna rekonstrukcja społeczeństwa*. Przeł. H. GRZEGOŁOWSKA-KLARKOWSKA. „Studia Socjologiczne” 1993, nr 1, s. 26–27.

¹² J.G. MARCH, J.P. OLSEN: *The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life*. „The American Political Science Review” 1984, Vol. 78, no 3, s. 734–749.

instytucjonalną podstawę działania określonych podmiotów¹³. Taka konstelacja jest szczególnie atrakcyjna w badaniu reżimów politycznych *sensu stricto*. Pozwala ona uchwycić wielorakość zmiennych sytuacyjnych, co może mieć zasadnicze znaczenie dla określenia rzeczywistego charakteru relacji między parlamentem, prezydentem i rządem.

W ramach prowadzonej analizy nastąpi odwołanie do kilku metod badawczych. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na analizę systemową średniego rzędu. Reżim polityczny w wąskim znaczeniu traktować bowiem należy jako podsystem w ramach systemu politycznego III RP. Ujęcie to daje przede wszystkim możliwość ukazania poziomu autonomii/zależności tak zdefiniowanego podsystemu oraz jego wpływu na funkcjonowanie systemu jako całości. Niezbędne będzie także sięgnięcie po analizę instytucjonalno-prawną. Życie polityczne toczy się w określonych ramach, wyznaczonych formalnymi regułami, które utożsamiać należy przede wszystkim z przepisami rangi konstytucyjnej, ale również ustawowej, czy pochodzącymi z jeszcze innych aktów prawnych. Nie sposób więc pominąć tej sfery poznania uwarunkowań politycznych. Jednocześnie trzeba podkreślić, że założenie o odwołaniu się do podejścia neoinstytucjonalnego skutkować będzie tym, że analiza instytucjonalno-prawna nie będzie jedynym źródłem rozpoznawanej rzeczywistości. W konsekwencji przydatna okaże się również metoda behawioralna, odwołująca się do założenia, że polityka jako zjawisko społeczne ma swój wymiar jednostkowy, a zachowania grupowe można wyprowadzić właśnie z zachowań poszczególnych ludzi. W ramach tej metody poddawane będą analizie zachowania konkretnych osób pełniących określone funkcje polityczne. Element ten jest bardzo istotny, gdyż konkretne zachowania często pozostają w sprzeczności z ustaleniami wynikającymi z zastosowania metody instytucjonalno-prawnej¹⁴.

Przyjęty sposób prowadzenia analizy czyni zasadnym przynajmniej częściowe sięgnięcie także po metodę historyczną. Założono bowiem, że doświadczenia z przeszłości stanowić mogły jeden z elementów determinujących wybory instytucjonalne w okresie III RP. Odwołanie się do metody historycznej pomoże w zgromadzeniu wiedzy na temat formalnych i nieformalnych reguł rozstrzygających o specyfice reżimu politycznego *sensu stricto* w minionych okresach. Przy tej okazji można będzie zidentyfikować, jak bardzo społeczne zakorzenienie niektórych instytucji przełożyło się na ich utrzymanie w tej samej bądź zmodyfikowanej postaci po 1989 roku.

W końcu, w celu uchwycenia związków przyczynowych między analizowanymi zjawiskami i faktami politycznymi, zasadne będzie odwołanie się także do danych statystycznych i ich odpowiednie przetworzenie. Ich wykorzystanie

¹³ P. CHMIELEWSKI: *Homo agens. Instytucjonalizm w naukach społecznych*. Warszawa 2011, s. 298.

¹⁴ A. CHODUBSKI: *Wstęp do badań politologicznych*. Gdańsk 2004, s. 128–129.

motywowane będzie opisem i wyjaśnianiem specyfiki empirycznego reżimu politycznego *sensu stricto*. Wszystkie zidentyfikowane metody posłużą wyczerpującej eksploracji podjętej problematyki, a także realizacji zdefiniowanego celu badawczego.

Monografia składa się z pięciu rozdziałów. Struktura podziału treści została przeprowadzona w oparciu o kryteria przedmiotowe i temporalne. Na podstawie kryterium przedmiotowego został wyodrębniony pierwszy rozdział, kolejne cztery zaś opierają się na przyjętej autorskiej periodyzacji ostatniego ćwierćwiecza (1989–2015).

Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający. Rozpocznie się on od rozważań poświęconych istotności badań nad instytucjami, z jednoczesnym wyeksponowaniem walorów podejścia neoinstytucjonalnego. Prezentacja tego zagadnienia zostanie przeprowadzona na tle rozwoju zinstytucjonalizowanej nauki o polityce. W drugiej części tego rozdziału przeprowadzona zostanie analiza pojęciowa kluczowej kategorii politologicznej stosowanej w tej publikacji, a więc „reżimu politycznego”. Jednocześnie zaproponowana zostanie dystynkcja pomiędzy „reżimem politycznym *sensu largo*” i „reżimem politycznym *sensu stricto*”. To terminologiczne doprecyzowanie jest niezbędne, gdyż na gruncie nauk społecznych, w tym nauki o polityce, wiele pojęć ma tak rozległe znaczenie, że nie sposób ich pomieścić w jednej uniwersalnej definicji. Przyjęta koncepcja zakłada, że tradycyjne modele reżimów politycznych *sensu stricto* rozwijają się mogą wyłącznie w demokratycznym otoczeniu. W związku z tym w trzeciej części tego rozdziału zostanie wskazane „demokratyczne minimum” określające, jakie warunki muszą zostać spełnione, aby rozpatrywanie relacji pomiędzy parlamentem, prezydentem i rządem miało naukowy sens.

W dalszej części rozdziału przybliżona zostanie specyfika parlamentaryzmu, prezydencałizmu i semiprezydencałizmu. Wprawdzie w literaturze politologicznej i prawnokonstytucyjnej sporo miejsca poświęcono temu zagadnieniu, niemniej jednak zauważyć można liczne różnice w zakresie definiowania poszczególnych modeli, a zwłaszcza wskazywania ich cech konstytutywnych. Różne są powody takich rozbieżności, jednak wśród najistotniejszych należałoby wskazać odmienności celów badawczych i nadmierną koncentrację na empirycznych reżimach politycznych. Z tego powodu podjęta zostanie próba autorskiego określenia konstytutywnych cech wymienionych wyżej modeli, co będzie stanowiło punkt wyjścia do rozważań w kolejnych rozdziałach.

Rozdział pierwszy zakończy analiza uwarunkowań dokonywanych wyborów instytucjonalnych w okresie budowania porządku demokratycznego. Rok 1989 został potraktowany jako moment początkowy zmiany instytucjonalnej w Polsce, która to zmiana swoim zasięgiem objęła również reżim polityczny w wąskim znaczeniu. Jego kształtowanie nie odbywało się w społeczno-politycznej próżni, ale determinowane było wieloma czynnikami, wśród których szczególnie istotne miejsce zajmuje dziedzictwo przeszłości. Wykorzystanie, przynajmniej częściowo-

wo, koncepcji „zależności od szlaku”¹⁵ wpisuje się w nurt neoinstytucjonalizmu historycznego. Nie chodzi przy tym o instrumentalne nawiązanie do tego podejścia, ale ukazanie, dzięki jego dobrodziejstwom, że formalne i nieformalne instytucje, mechanizmy i sposoby postępowania mogą oddziaływać na współczesne wybory instytucjonalne zarówno w pozytywnym, jak i negatywnym sensie. Poza rodzimą tradycją ustrojową i polityczną równie istotną rolę odgrywają wzorce instytucjonalne rodem z demokratycznego świata Zachodu. Z mniejszą bądź większą siłą determinować one mogą procesy imitacyjne, zwłaszcza u progu zmiany instytucjonalnej. Napięcia pomiędzy „starym” i „nowym”, „swoim” i „obcym” w warunkach instytucjonalnej niepewności mogą okazać się kluczowe dla kształtowania empirycznego reżimu politycznego *sensu stricto*, a przede wszystkim mogą powodować długofalowe konsekwencje. W końcu na przebieg procesów zmiany instytucjonalnej istotny wpływ ma również kontekst sytuacyjny i kształtujące go interesy aktorów politycznych. Warunki, w których następuje demokratyczne otwarcie, nie tylko stanowią ważną determinantę określającą kierunek dokonujących się zmian instytucjonalnych w okresie tranzytacji, ale także ich skutki są bardziej długofalowe, mając wpływ na przebieg procesów transformacyjnych i konsolidację demokracji.

Cztery następne rozdziały zostały wyodrębnione w oparciu o kryterium temporalne i przyjęcie określonej periodyzacji minionego ćwierćwiecza (1989–2015). Opiera się ona na podejściu instytucjonalnym, czyniąc podstawą wyodrębnienia kolejnych faz zmiany w formalnym (konstytucyjnym) układzie instytucjonalnym. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że odwołanie się do podejścia instytucjonalnego w tradycyjnej wersji świadomie nie jest przeprowadzone w sposób konsekwentny. Zabieg taki należy potraktować jako podkreślenie jednego z założeń przyjętych w niniejszej publikacji, że przepisy konstytucyjne nie zawsze stanowią element rozstrzygający o przebiegu procesów politycznych.

Zakres temporalny drugiego rozdziału odpowiada okresowi tranzytacji trwającemu od Okrągłego Stołu do końca kadencji sejmiku wybranego w kontraktowych wyborach, w czerwcu 1989 roku. W tym czasie formalne reguły określające relacje między parlamentem, prezydentem i rządem wyznaczone były postanowieniami znowelizowanej 7 kwietnia 1989 roku Konstytucji PRL, która w latach 1989–1991 była jeszcze kilkakrotnie zmieniana. Trzeci rozdział wyznacza ramy czasowe od przeprowadzenia pierwszych w pełni rywalizacyjnych wyborów parlamentarnych w 1991 roku do wejścia w życie Małej konstytucji w 1992 roku. Okres jej obowiązywania wyznacza ramy czasowe przedostatniego rozdziału, ostatni rozdział zaś dotyczy lat 1997–2015, a więc obowiązywania Konstytucji RP uchwalonej 2 kwietnia 1997 roku.

¹⁵ L. MAGNUSSON, J. OTTOSSON: *Path Dependence: Some Introductory Remarks*. In: *The Evolution of Path Dependence*. Eds. L. MAGNUSSON, J. OTTOSSON. Cheltenham 2009, s. 1–18.

Taka periodyzacja ma wyłącznie walor porządkujący, nie rozstrzyga natomiast o tym, czy sama analiza odwołuje się wyłącznie do sfery instytucjonalno-prawnej. Wszak w ramach tych samych modeli normatywnych mogą być realizowane zupełnie różne działania polityczne, nie tylko rzutujące na zmienność empirycznego reżimu politycznego *sensu stricto* i jego odchylenie od konstytucyjnego wzorca, ale dodatkowo wpływające na kształtowanie nowego porządku obejmującego rzeczywiste (formalne bądź nieformalne) reguły, wartości, normy rozstrzygające o specyfice relacji pomiędzy parlamentem, prezydentem i rządem. Instytucje mają wprawdzie zakodowany w sobie czynnik ograniczający ludzkie zachowania, ale nie zmienia to faktu, że margines swobody postępowania aktorów politycznych jest tak duży, że umożliwia kształtowanie całkowicie odmiennych od założonych wzorców działań politycznych. Z tego powodu układ wewnętrzny rozdziałów od drugiego do piątego zbudowany został na założeniu podejścia neoinstytucjonalnego. W jego ramach nacisk został położony na wyniki wyborów parlamentarnych i prezydenckich oraz ich polityczne konsekwencje w postaci określonej politycznej konfiguracji legislatywy i egzekutywy. Przeprowadzona w ich ramach konfrontacja pomiędzy normatywnym a rzeczywistym kształtem reżimu politycznego *sensu stricto* ma umożliwić zidentyfikowanie ewentualnego rozżewu między tym, „co być powinno”, a tym, „co jest (było)”. Jednocześnie podjęta zostanie próba określenia przyczyn takiego stanu rzeczy.

W związku z pierwszą z wymienionych hipotez (H_1) istotne znaczenie ma uchwycenie dynamiki zmian reżimu politycznego *sensu stricto*, zarówno w wymiarze normatywnym, jak i w odniesieniu do stanu rzeczywistego. W tym celu zaproponowane zostanie narzędzie, które pozwoli na określenie kierunku obserwowanej ewolucji. Ma ono autorski charakter i jest wynikiem dążenia do zobiektywizowania zidentyfikowanych przesunięć reżimu politycznego *sensu stricto*.

* * *

Niniejsza praca nie powstałaby bez pomocy osób, którym pragnę podziękować. Przede wszystkim dziękuję jej Recenzentowi – Panu prof. zw. dr. hab. Andrzejowi Antoszewskiemu. Jego życzliwe uwagi pozwoliły nadać tej publikacji ostateczny kształt. Za wsparcie i sugestie podziękowania należą się Panom prof. dr. hab. Markowi Barańskiemu – Kierownikowi Zakładu Systemów Politycznych Polski i Państw Europy Środkowej i Wschodniej Uniwersytetu Śląskiego, oraz dr. hab. Waldemarowi Wojtasikowi, którzy zapoznali się z pierwotną wersją pracy. Za pomoc w wydaniu tej książki jestem wdzięczny Dyrektorowi Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego, Panu prof. dr. hab. Mariuszowi Kolczyńskiemu. Za pracę redakcyjną dziękuję Pani mgr Marioli Massalskiej i Pani mgr Barbarze Konopce.

Za wszelkie niedoskonałości i braki niniejszej książki, jako jej autor, ponoszę pełną odpowiedzialność.

Indeks nazwisk

A

Ackerman Bruce 49, 501
Adams John 20, 515
Adcock Robert 41, 508
Adenauer Konrad 75
Ágh Attila 161, 189, 501, 507
Alberski Robert 239, 241–243, 301, 348,
366, 385, 424, 428, 432, 435, 437, 441,
515–516, 524–525
Albert Andrzej 148, 501
Albuquerque Paul 78, 531
Almond Gabriel A. 201, 501
Alvarez Michael E. 10, 43–44, 63, 507,
526
Amsterdamski Piotr 42, 506
Amsterdamski Stefan 42, 502
Ananicz Andrzej, 364,
Anderson Karen M. 25, 511
Antoszewski Andrzej 10, 19, 23, 32, 36,
38, 40–44, 46, 48, 51, 54, 56, 61, 72,
74–75, 78–79, 84, 92, 102–103, 109, 116,
163, 175, 186, 206–207, 222, 233, 239–
240, 242, 252, 255, 261, 292, 301–303,
305, 318, 343, 347–348, 374, 383, 385,
387, 424, 441, 443, 468, 474, 501, 507,
515–516, 518, 521–522, 524–525
Arystoteles 20, 36, 501
Ash Timothy Garton 163–164, 223, 501
Aucoin Louis 296, 384, 519

B

Bäcker Roman 23, 169, 293, 407, 507,
516, 521
Bahro Horst H. 120, 507
Balcerek Ewa 153, 509
Balicki Ryszard 326, 421–422, 501
Balík Stanislav 36–37, 503
Bałaban Andrzej 311, 508
Bankowicz Marek 53, 501
Bańka Augustyn 145, 517
Barański Marek 38, 142, 167, 186, 300,
383, 517, 520–521, 523
Barber James D. 220, 508
Barcikowski Kazimierz 209
Bartel Kazimierz 150
Bartkowski Jerzy 38, 156, 526, 530
Bartoszewski Władysław 364
Baylis Thomas A. 224, 271, 508
Beetham David 382, 517
Beliaev Mikhail V. 387, 508
Belka Marek 371, 400, 415, 447–449, 453–
456, 459, 462, 465, 467–469, 472–473,
475, 478, 480, 485, 491, 493, 527, 551
Bender Ryszard 338, 354
Benoit Kenneth 427, 508
Bergman Torbjörn 65, 67, 281, 508, 525
Bichta Tomasz 40, 302, 523, 530
Bielecki Jan Krzysztof 234, 236–238,
248–249, 253, 263, 269, 291, 455, 489,
526
Bilal Sanoussi 78, 531

Binder Sarah A. 28, 524
 Blais André 283, 517
 Blok Zbigniew 23, 43–44, 143, 501, 517
 Blondel Jean 74, 89, 113, 134, 241, 260,
 342–343, 501–502, 517
 Blount Justin 296, 510
 Błaszczak Mariusz 451
 Błęszyński Jan 269
 Błuszkowski Jan 296, 402, 515, 525
 Bodio Tadeusz 460, 510, 511
 Bogdanor Vernor 348, 527
 Bokszzanin Izolda 412, 531
 Bormann Nils-Christian 283, 508
 Borowiec Piotr 161, 180, 239, 366, 442,
 502, 528
 Borowski Marek 356–357, 430, 443
 Borski Maciej 419, 477, 502
 Borusewicz Bogdan 433
 Boy-Żeleński Tadeusz 20, 504
 Bożek Michał 60, 388, 517
 Bożyk Stanisław 346, 502
 Brandt Willy 75–76
 Bratkowski Andrzej 270
 Braud Philippe 51–52, 502
 Bremmer Ian 172, 502
 Breżniew Leonid 163
 Brodziński Witold 66, 71, 74, 84, 110,
 517, 532
 Brzezinski Mark F. 301, 313, 508, 517
 Brzóska Andrzej 33, 528
 Buchacz Jacek 370
 Bush George W. 107
 Buckley Stephen 76, 502
 Budge Ian 454, 515
 Burton Michael 43, 517
 Butler David 348, 527
 Buzek Jerzy 400, 447, 449–451, 461–463,
 469, 478, 480

C

Caldwell Michael 62, 513
 Carey John M. 96, 99, 112, 123–124, 192,
 235, 258, 272, 285, 425, 506, 508
 Carothers Thomas 46, 508
 Carver Terrell 56, 518
 Cenckiewicz Sławomir 216, 518
 Chambers Samuel A. 56, 518
 Chechłowska Marta 165, 193, 522, 531
 Chehabi Houchang E. 45, 517
 Cheibub José Antonio 10, 13, 43–44, 63,
 68, 92–93, 101, 114, 123, 126, 233, 252,
 266, 502, 507–508, 526, 531, 549
 Chernykh Svitlana 123, 126, 233, 531
 Chmaj Marek 11, 216, 223, 237–238, 248,
 369, 424, 448, 502, 519, 522, 526–527
 Chmielecki Adam 216, 518
 Chmielewski Adam 158, 213, 502
 Chmielewski Piotr 14, 28, 502
 Chodubski Andrzej 14, 20–21, 502, 518
 Chołaj Henryk 140, 502
 Chorążewska Anna 11, 402, 404, 409,
 419, 462, 468, 502
 Chruła Damian 165, 193, 522, 531
 Chruściak Ryszard 226, 238, 292, 297–
 298, 384, 420–421, 473–474, 493, 502,
 508, 518, 526, 538
 Chrzanowski Dariusz 377, 508
 Ciapała Jerzy 11, 83, 181, 187, 204, 227,
 307, 313, 315, 328, 421, 502, 508
 Ciemniewski Jerzy 59, 295, 300, 309, 311,
 518
 Cieślak Mariusz 72, 86, 518
 Cimoszewicz Włodzimierz 369–371,
 374–375, 377, 379, 400, 434, 453, 469,
 471, 519
 Ciosek Stanisław 159
 Codogni Paulina 156, 211, 502
 Coleman James S. 13, 508
 Collier David 41, 46, 508
 Colomer Josep M. 32, 162, 509
 Connaughton Bernadette 266, 526
 Connolly William E. 56, 518
 Constant Benjamin 151, 518
 Cord Robert L. 34, 505
 Cordell Karl 410, 522
 Csanádi Maria 153, 509
 Cymański Tadeusz 439
 Czajowski Andrzej 318, 518
 Czajowski Jacek 388, 517
 Czarnecki Paweł 225, 502

Czarny Piotr 87, 393, 496, 509
Czekański Marek 55, 505
Czepnik Agnieszka 76, 533
Czerwiński Marian 214
Czyż Anna 167, 186, 383, 517, 521

Ć

Ćwiąkalski Zbigniew 457

D

Dahl Robert A. 27, 41–42, 502
Dalton Russell J. 33, 528
de Crespigny Anthony 37, 525
de Gaulle Charles 110, 118, 150
de Raadt Jasper 194, 509
Dearlove John 21, 25, 509
Della Porta Donatella 146, 528
Diamandouros Nikiforos 340, 521
Diamond Larry 13, 37, 44–47, 215, 301,
344, 382, 509, 518, 522, 525–527, 531
Dobrowolski Piotr 166, 524
Domagała Michał 9, 24, 75, 517–518,
520–521, 526
Donnorummo Robert 337, 509
Dorn Ludwik 436, 537
Drosik Adam 415, 509
Drzonek Maciej 88, 402, 518, 522
Dubiński Krzysztof 159, 173, 177, 198, 533,
538
Duda Andrzej 445–446
Dudek Antoni 208, 213, 237, 250–251,
267, 336, 340, 350, 358, 364, 443, 453,
455, 458, 464, 502
Dudek Dariusz 84, 518
Dudka Katarzyna 320, 525
Dunaj Katarzyna 112, 502
Dunleavy Patrick 278, 509
Duverger Maurice 82, 110–112, 114–123,
509, 515
Dybel Paweł 81, 507
Dyka Zbigniew 334
Działocha Kazimierz 323, 329, 509
Dziemidok Bożena 180, 369, 371, 518–519
Dziemidok-Olszewska Bożena 40, 66,
77, 79, 83–84, 136, 192–193, 195–196,

302, 308, 311, 324, 408–409, 413, 464,
502, 509, 519, 523

Dziurdzik Andrzej 46, 503

E

Easton David 19, 26, 37, 502, 509, 519
Ehrlich Stanisław 57, 502
Ekiert Grzegorz 140, 161, 519
Ekman Joakim 358, 514
Elgie Robert 10, 13, 34, 110–111, 114,
116, 121–123, 132, 188, 230, 233, 235,
248, 253, 272, 278, 302, 336, 351–352,
386–387, 390, 490, 502, 509–510, 519,
523–524
Elkins Zachary 63, 296, 383, 508, 510
Ersson Svante 28, 504

F

Falandysz Lech 337, 354
Fallaci Oriana 76, 533
Filipiak Teodor 460, 510
Filipowicz Stanisław 20, 52, 515, 519
Fischer Mary Ellen 303, 524
Fish M. Steven 245, 344, 510
Flis Jarosław 345, 502
Francisco Ronald A. 200, 503
Frankiewicz Anna 396, 510
Frankowski Stanisław 301, 517
Frątczak-Rudnicka Barbara 38, 156, 526,
530
Frye Timothy 219, 236, 510, 519
Fukuyama Francis 28, 503

G

Garlicka Zofia A. 296, 384, 519
Garlicki Andrzej 159, 503, 519
Garlicki Jan 342, 503
Garlicki Lech 296, 384, 519
Garlicki Leszek 301, 389, 406, 417, 503,
517
Gasiorowski Mark J. 382, 510
Gdula Andrzej 198
Gdulewicz Ewa 64–65, 79, 413, 518–519

Gebethner Stanisław 9, 24, 39, 70–71, 104, 232–233, 236, 242–244, 267, 335, 352, 510, 519–520
 Geddes Barbara 10, 197, 520
 Geremek Bronisław 176, 178, 181, 204, 208, 225, 248, 462, 533
 Giertych Roman 470
 Gill Graeme 232, 503
 Ginsburg Tom 63, 296, 508, 510
 Glajcar Rafał 11, 20, 23, 38, 43, 54, 73, 77, 81–84, 89, 121, 138, 142, 167, 179, 183, 186, 196, 198–199, 201, 204, 220, 231, 241, 261, 290, 300, 321, 323–324, 328, 330, 345–346, 348, 362, 378, 392, 397, 402, 414, 418–419, 422, 424, 434, 437, 457, 464, 477, 493, 502–503, 510–511, 515, 520–521, 525, 527, 530, 553, 555
 Glapiński Adam 268
 Gliński Piotr 470–471, 534
 Głowacki Andrzej 87, 496
 Godlewski Tadeusz 38, 233, 293, 384, 407, 468, 521
 Golder Matt 283, 508
 Goldwin Robert A. 60, 521
 Gołubiec Ligia 84, 496
 Goodin Robert E. 27, 300, 521, 525, 527
 Gorbaczow Michaił 163, 533
 Gore Al. 107
 Goryszewski Henryk 364
 Góral Jerzy 269
 Górecki Dariusz 39, 150, 228, 393, 503, 510, 521
 Graczyk Roman 52, 55, 109, 131, 147–148, 199, 304, 317, 376, 503
 Grad Jan 144, 521
 Granat Mirosław 147, 482, 510
 Grinberg Daniel 42, 506
 Grochal Renata 444, 533
 Grotowicz Viktor 208, 533
 Grzegółowska-Klarkowska Helena 13, 49, 501, 508
 Grzybowski Marian 9, 37, 40, 387–388, 459, 510, 517, 521, 525–526
 Gulczyński Mariusz 33, 109, 116, 169, 503
 Gunther Richard 43, 340, 517, 521

Gurr Tedd Robert 43
 Gwyn William B. 60, 521

H

Habuda Ludwik 171, 464, 466–467, 503
 Hall Aleksander 264, 335, 533
 Hall Peter A. 139, 510
 Haman Jacek 162, 510
 Hardt Łukasz 7, 521
 Hartlyn Jonathan 46, 518
 Hayden Jacqueline 162, 427, 508
 Held David 42, 503
 Helms Ludger 309, 511
 Herbut Ryszard 10, 23, 32, 36, 40–41, 43–44, 46, 56, 74–75, 78, 84, 102–103, 186, 233, 242, 250, 261, 305, 348, 350, 501, 503, 516, 521–522
 Higley John 43, 517
 Hinich Melvin J. 29, 503
 Hobbes Thomas 20
 Holzer Jan 36–37, 503
 Horowitz Donald L. 13, 62, 488, 522
 Hosli Madeleine O. 78, 531
 Hunold Christian 417, 505
 Huntington Samuel P. 46, 89–90, 143, 160, 503

I

Iłowiecki Maciej 338
 Immergut Ellen M. 25, 511
 Ingram Paul 30, 511
 Israel Arturo 33
 Iwanek Jan, 43, 55, 345, 435, 511, 515, 522, 530

J

Jabłonowski Marek 157, 519, 524–525, 528
 Jabłoński Andrzej W. 24, 38, 41, 305, 410, 516, 522, 531
 Jackiewicz Irena 269, 524
 Jakubiak Łukasz 237, 522
 Jakubowski Wojciech 384, 522, 526
 Janicki Mariusz 338, 533
 Jankiewicz Adam 86, 185, 316, 523, 527–528

- Jankowska Hanna 34, 155, 505
Janowski Gabriel 335, 338
Janowski Karol B. 51, 159–160, 170, 184, 208, 211, 213, 503, 516, 527
Januszewski Radosław 254, 533
Jaraczewski Andrzej 20, 515
Jarentowski Marek Grzegorz 88, 119, 522
Jarosz Zdzisław 323, 511
Jaruzelski Wojciech, 159, 181, 191, 211–214, 216, 219–222, 226–227, 230, 236, 255, 268, 550
Jasiewicz Krzysztof 233, 353, 519, 522
Jaskiernia Jerzy 40, 384, 511, 522
Jaszowski Tomasz 434, 520
Jednaka Wiesława 76, 78, 102, 104, 218, 224, 237–239, 248–249, 252–253, 264, 268, 271, 301, 307, 309, 335–336, 343, 351, 357, 359, 363–364, 369–370, 385, 450, 503, 516, 524–525
Jennings Ivor 343, 503
Jeziński Marek 431, 522
Johannsen Lars 451, 531
Jones Walter S. 34, 505
Jóźwiak Jerzy 216, 538
Juchnowski Jerzy 318, 518
- K**
Kacperski Kamil 148, 511
Kaczmarek Bohdan 460, 511
Kaczmarek Janusz 470, 534
Kaczmarek Wiesław 453
Kaczorowska Małgorzata 64, 529
Kaczyński Jarosław 171, 252, 254, 256, 400, 402, 443–445, 448–449, 451–452, 466–467, 469–470, 480–481, 534, 538
Kaczyński Lech 177, 216, 415–416, 431, 442–445, 451–452, 457, 461, 463–464, 466, 469, 475, 480–484, 518
Kalyvas Stathis N. 154, 511
Karasimeonov Georgi 352, 526
Karl Terry Lynn 37, 45, 83, 160–161, 511, 527
Karnowska Danuta 434, 522, 527–528
Karnowski Michał 451, 533
Karp Janusz 476, 511
Karwat Mirosław 22, 463, 511, 522
Kaufman Art. 60, 521
Kawalec Stefan 356
Kazalska Olga 476, 501
Kazimierczak Paweł M. 27, 55, 502, 527
Keating Michael 146, 528
Keman Hans 454, 515
Key Jr. V.O. 211, 511
Kiełmiński Zbigniew 255, 387, 516
Kierończyk Przemysław 150, 511
Kilias Jarosław 38, 156, 526, 530
Kimitaka Matsuzato 187–188, 511
Kiszczał Czesław 159, 164, 177, 216, 533, 538
Kitschelt Herbert 37, 511
Klingemann Hans-Dieter 27, 33, 521, 527–528
Kłosiński Jerzy 254, 533
Kobylińska Aleksandra 474, 528
Kobzdej Mariusz 264, 533
Kofman Jan 153, 513
Kolasa Jan 147, 511
Kolczyński Mariusz 427, 431, 503, 522
Kołodko Grzegorz 358, 371
Kołodziejczyk Piotr, 356, 359
Komorowski Bronisław 445–446, 458, 467, 469, 475, 481–484, 537
Kondratowicz Andrzej 46, 522
Kopacki Andrzej 81, 507
Kopacz Ewa 270, 400, 448–449, 457–458, 467, 469, 481
Kopeć Barbara 13, 61, 512
Kornaś Jerzy, 56, 80, 516, 527
Korobowicz Artur 148, 151, 511, 525
Kosikowski Cezary 323, 511
Kosowska-Gąstoł Beata 442, 528
Kowalczyk Krzysztof 384, 452, 521, 522
Kowalska Monika 193, 271, 522
Kowalski Janusz 216, 518,
Kowalski Sergiusz 164, 501,
Kozakiewicz Mikołaj 213, 224, 533
Kramer Mark 152, 531
Krasowski Robert 229, 339, 454, 533
Krastev Ivan 46, 511
Krauz-Mozer Barbara 140, 503

Kreppel Amie 325, 512
Kręcisz Wojciech 64–65, 519
Krok-Paszkowska Anna 253, 317, 336, 353, 522–523
Krouwel André 29, 272–273, 512, 523
Kruk Jerzy 302, 523
Kruk Maria 59, 66, 73, 82, 199, 202, 296–297, 300–301, 316–317, 326–327, 386, 512, 518, 522, 523, 530
Krzaklewski Marian 402, 441–442, 444, 451
Krzysztofek Kazimierz 142, 523
Kubát Michal 233, 523
Kubin Tomasz 37, 503
Kuca Grzegorz 388–389, 503, 517
Kuciński Jerzy 42, 57, 462, 493, 503, 522–523
Kuczyńska Anna 114, 118, 503
Kufel Jakub 165, 193, 522, 531
Kugler Jerzy S. 86, 378, 505
Kukiz Paweł 446
Kulas Jan 343
Kulesza Władysław T. 150, 512
Kulig Andrzej, 312, 523
Kumaniecki Kazimierz 35, 538
Kurkus Alina 163, 533
Kurski Jacek 439
Kurski Jarosław 224, 444, 533
Kutz Kazimierz Julian 433
Kwaśniewski Aleksander 182, 353, 363–364, 366–372, 374–376, 378–379, 402, 439–442, 444, 450–451, 453–454, 456, 458, 461–463, 465, 467–469, 472, 475, 480–484

L

Laakso Markku 241, 512
Laidler Paweł 280, 529
Landwehr Claudia 29, 504
Lane Jan-Erik 28, 504
Laska Artur 21–22, 504
Laver Michael 278, 523
Lawson Kay 352, 526
LeDuc Lawrence 283, 517
Lepper Andrzej 443

Leski Krzysztof 210, 533
Leszczyńska Krystyna 263, 266, 523
Levendusky Matthew S. 33, 528
Levitsky Steven 46, 171, 504, 508
Lewis Paul G. 241, 529–530
Lijphart Arend 10, 64, 69–70, 74, 78, 88, 94–97, 104, 119, 197, 241, 260, 321, 504, 512, 517, 520, 527, 529–530
Limongi Fernando 10, 43–44, 63, 93, 252, 507–508, 526
Linz Juan J. 13, 45–46, 61–62, 69, 81, 92, 94, 101, 155, 158, 160, 162, 251, 504, 512, 517–518, 523, 528
Lipiński Łukasz 444, 533
Lipset Seymour Martin 46, 518
Liszka Joachim 72, 166, 263, 518, 524, 527
Lock John 20
Lowndes Vivien 24, 26, 28, 31, 524
Ludwikowski Rett R. 50, 60, 64, 97, 108, 113, 388, 504
Lussier Danielle 232, 531

Ł

Łabędź Krzysztof 156, 166, 524
Łoziński Jerzy 21, 507
Łuczak Aleksander 265

M

Macierewicz Antoni 296
Magierska Anna 158, 524
Magni-Berton Raul 373, 512
Magnusson Lars 16, 524
Maguś Wojciech 444, 512
Mahoney James 141, 512
Mainwaring Scott 94, 108, 160, 201, 512, 527, 531
Mair Peter 241, 517, 524, 527
Majchrowski Jan 207, 349, 512
Makowski Grzegorz 474, 528
Malcolmson Patrick 10, 35, 504
Malczyk Jerzy 163, 533
Malinowski Roman, 16, 538
Małajny Ryszard M. 58–61, 90–91, 286, 504, 524

- Małkiewicz Andrzej 178, 182, 210, 214, 504
Mandela Nelson 74
Mandelbaum Michael 383, 525
Manin Bernard 55, 524
Maravall José María 55, 527
March James G. 13, 19–20, 22, 27–28, 31, 504, 512, 524
Marciniak Piotr 155, 529
Marcinkiewicz Kazimierz 400, 415, 448–452, 461, 463, 466, 469, 472, 480, 533
Marczewska-Rytko Maria 23, 512
Markiewicz Marek 338, 354
Marsh David 24, 524, 527
Marszałek-Kawa Joanna 11, 293, 385, 403, 407, 416, 418, 477, 504, 521, 524
Mashtaler Olga 360, 387, 514
Massicotte Louis 283, 517
Maśnicki Jędrzej 476, 501
Materska-Sosnowska Anna 158, 191, 200, 298, 387, 397, 512, 514, 519, 524, 528
Matusiak Anna 51, 502
Matwiejuk Jarosław 317, 525
Matyja Rafał 8, 190, 204, 223, 230, 237, 253, 261, 265, 269, 340, 361, 369, 392, 402, 451, 454–455, 504, 512, 524
Matynia Elżbieta 177, 504
Mazowiecki Tadeusz 8, 48, 215, 217–218, 220, 222–223, 225, 227, 230–231, 236, 249, 253, 270, 304, 488
Mazur Marek 57, 428, 431, 451, 503, 524, 530
Mażewski Lech 150, 512
McFaul Michael 46, 512
McGregor James 317–318, 512
McMenamin Iain 188, 233, 302, 351–352, 386, 455, 510, 524
McQuire Kimberly A. 10, 512
Mečiar Vladimír 82
Medeiros James A. 34, 505
Meiklejohn Terry Sarah 303, 524
Merkel Wolfgang 62, 532
Michnik Adam 153, 159, 181, 212, 337, 465, 533
Michta Andrew A. 247, 302, 349, 504
Mielczarek Adam 20, 515
Migalski Marek 11, 57, 196, 261, 321, 402, 428, 442, 451, 493, 520, 524, 527–528, 530
Miklaszewska Ewa 29, 523
Miklaszewska Justyna 29, 519, 523
Mikuli Piotr 388, 517
Milczanowski Andrzej 265, 268, 364, 368
Millard Frances 231–232, 301, 352, 432, 468, 504
Miller Eugene F. 37, 525
Miller Laurel E. 296, 384, 519
Miller Leszek 400, 402, 447, 449, 453–454, 462, 465–466, 469, 472–473, 478, 480, 533
Miłek Marian 433
Minogue Kenneth 37, 525
Mirska Andżelika 22, 529
Mirska-Lasota Halina 163, 533
Mistygacz Michał 10, 38, 252, 386, 477, 516, 524–525, 529
Miszta Barbara 154, 512
Moczulski Leszek 264
Moe Terry M. 62, 513
Moestrup Sophie 10, 13, 188, 230, 302, 386, 519, 524
Mojak Ryszard 11, 39–40, 56, 66, 71, 151, 180, 187, 198–199, 204, 221, 256, 304, 306, 317, 325–326, 386, 391–392, 397, 399, 403, 405–406, 411, 454, 459, 471–472, 504, 513, 523, 525–526
Mojsiewicz Czesław 21–22, 504
Mołdawa Tadeusz 9–10, 38, 60, 74, 77, 179, 252, 263, 296, 301, 330, 386, 388, 516–517, 520, 523–525, 529
Monroe Kristen Renwick 26, 519
Monteskusz 20, 52–53, 59–60, 90, 186, 504
Morawski Witold 142, 154, 504
Mordwiłko Janusz 342, 513
Morgan-Jones Edward 456, 514
Mościcki Ignacy 150
Mozgawa-Saj Marta 320, 525
Mueller John 383, 525
Müller Wolfgang C. 65, 67, 525

Müller-Rommel Ferdinand 241, 260,
342–343, 517, 524
Munck Gerardo L. 35, 43, 160, 513, 532
Munger Michael C. 29, 503
Myers Richard 10, 35, 504

N

Nalewajko Ewa 292, 504
Naleziński Bogumił 87, 496
Nałęcz Tomasz 157, 525
Neustadt Richard E. 90, 285, 504
Niemi Richard G. 283, 517
Nocoń Jarosław 21–22, 504
Noga-Bogomilski Artur 342, 503
Norris Pippa 43, 45–46, 283, 504, 517
North Douglass C. 29, 504
Norton Philip 417, 525
Nowak Ewa 43, 324, 513, 517, 526
Nowakowski Paweł 165, 193, 522, 531
Nowicki Wojciech 42, 503
Nowotarski Bartłomiej 301, 362, 505

O

O'Donnell Guillermo 37, 100, 163, 344,
464, 505, 513, 525, 528
Odrowąż-Sypniewski Wojciech 377, 476,
479, 508, 513
Offe Claus 64, 300, 505, 525
Okoński Zbigniew 364
Okrzesik Janusz 11, 24, 54, 330, 346, 390,
437, 445, 505, 520, 525, 530
Olechno Artur 317, 463, 525, 532
Olechowski Andrzej 359, 364, 441–442
Oleksy Józef 352, 360, 362, 364–365,
368–369, 373–376, 379
Olesiak Kazimierz 209
Olsen Johan P. 13, 19–20, 22, 27–28, 31,
504, 512, 524
Olson David M. 86, 378, 505
Olszewski Jan 236, 247–256, 259–265,
267, 269, 288–291, 296, 345, 366, 526,
533
Onyszkiewicz Janusz 265, 268
Opaliński Bartłomiej 11, 314, 355, 387,
389, 393, 505, 525

Osiatyński Wiktor 226, 229, 292, 297,
384, 420, 518, 526
Osiński Joachim 87, 496
Osmólska-Mętrak Anna 76, 533
Ost David 155, 505
Otto Grażyna Justyna 52, 519
Ottosson Jan 16, 524

P

Pacewicz Piotr 416, 533
Pajak Beata 144, 526
Palikot Janusz 437–439, 530
Pałeczki Krzysztof 81, 526
Paradowska Janina 224, 338, 533
Parys Jan 254
Pascual Margot 162, 509
Pasquino Gianfranco 136–137, 513
Paszkievicz Krystyna A. 335, 526
Patyra Sławomir 11, 248, 254, 396–397,
402, 409, 472, 505, 526
Pawlak Waldemar 263–269, 288, 341,
352–353, 355–357, 359–365, 373–376,
378–379
Pawłowski Witold 227, 533
Pedersen Karin Hilmer 451, 531
Peters B. Guy 21–22, 27–28, 31, 266, 417,
505, 526
Petrlík Vladimír 36, 503
Piasecki Andrzej K. 210, 227, 385, 505
Piekarska Anna K. 216, 518
Pieliński Krzysztof 20, 515
Pierson Paul 141, 513
Pietraś Ziemowit Jacek 392, 505
Pietrzak Michał 147, 149, 513
Pietrzyk Bartłomiej 90, 503
Piłsudski Józef 148–150, 223
Piotrowicz Ludwik 20, 501
Piotrowski Ryszard 387, 389, 513, 526
Plattner Marc F. 13, 37, 45, 215, 301, 344,
382, 518, 522, 525–527, 531
Plecka Danuta 422, 516, 520, 530
Płazyński Maciej 433, 442
Podgórecki Adam 153, 505
Podolak Małgorzata 237–238, 526
Poguntke Thomas 105, 231, 526

Pol Marek 454
Polak Ewa 264, 533
Polak Wojciech 165, 193, 522, 531
Popławska Ewa 118, 505
Popper Karl Raimund 24–25, 505
Powell G. Bingham Jr. 55, 505
Power Timothy J. 382, 510
Poznański Piotr 426, 528
Pożoga Władysław 159
Pravda Alex 166, 528
Preisner Artur 110, 532
Pridham Geoffrey 190, 241, 524, 529–530, 532
Prokop Krzysztof 317, 525
Protsyk Oleh 10, 130, 253–255, 266, 360, 387, 462, 490, 513, 526
Próchnik Adam 149, 505
Przeworski Adam 10, 43–44, 55, 63, 163, 215, 382, 505, 507, 524, 526–527
Przywora Bogusław 419, 477, 502
Pucek Zbigniew 64, 505
Puhle Hans-Jürgen 340, 521
Pułło Andrzej 59–60, 72, 85–86, 88, 90–92, 97–99, 102, 106, 110, 496, 505, 513, 526
Putnam Robert D. 33, 140, 145, 505
Pytlik Bogusław 398, 505

R

Raciborski Jacek 38, 98, 156, 211, 215, 231, 242, 345, 352, 366, 453, 505, 513, 520, 526, 530
Radek Robert 196, 527
Radomski Norbert 28, 503
Rajczyk Robert 167, 186, 383, 517, 521
Rakowski Mieczysław F. 157, 159–160, 210, 533
Rassmusen Anders Fogh 464
Ratke-Majewska Anna 385, 524
Reynolds Andrew 13, 236, 425, 488, 508, 519, 522
Rhodes R.A.W. 28, 278, 509, 524
Riedel Rafał 43, 517, 526
Riggs Fred W. 13, 61, 68, 92–93, 513, 527
Rockman Bert A. 28, 524

Rokita Jan 229, 338–339, 533
Romaszewski Zbigniew 265
Rommele Andrea 352, 526
Rosati Dariusz 357–358
Rose Richard 75–76, 347, 513, 527
Roskin Michael G. 34, 505
Rostworowski Emanuel 90, 505
Roszkowski Wojciech 153, 513
Rothert Agnieszka 64, 529
Rothschild Joseph 150, 505
Rothstein Bo 34–35, 527
Rubisz Lech 20, 149, 516, 518, 531
Rudzka Julita 433, 536
Rusiński Michał 44, 506
Rustow Dankwart A. 382, 513
Rycerska Izabela 80, 527
Rydlewski Grzegorz 369, 448, 506, 527
Rywin Lech 430, 465

S

Sánchez-Cuenca Ignacio 55, 527
Sanders David 25–26, 527
Sanford George 385–388, 506
Sarnecki Paweł 49, 59, 133, 188, 312–314, 316–317, 323, 390, 509, 513–514, 523, 527, 529–530
Sartori Giovanni 42, 45, 51–52, 66, 68–69, 95–96, 104, 116–118, 126–127, 241, 506, 527
Sasińska-Klas Teresa 38, 233, 443, 516, 521
Schedler Andreas 46–47, 344, 381, 525, 527, 532
Schleiter Petra 456, 514
Schmitt Pál 84
Schmitter Philippe C. 37, 45, 83, 163, 505, 527–528
Schumpeter Joseph A. 43–44, 506
Sczaniecki Michał 147, 506
Sedelius Thomas 130, 249, 257, 358, 360, 387, 460, 465, 489–490, 506, 514
Seidler Grzegorz L. 77, 514
Sellin Jarosław 436, 537
Shepsle Kenneth A. 30, 278, 523, 527

- Shugart Matthew Soberg 96, 99, 112, 116,
123–126, 192, 201, 235, 257–258, 272,
506, 514, 527
Siaroff Alan 219, 514
Siekłucki Dominik 354, 357, 370, 454,
506
Sielski Dariusz 19, 504, 527
Sielski Jerzy 263, 434
Siemiątkowski Zbigniew 363
Siemieński Feliks 181, 514
Sikorski Radosław 457
Silverman Brian S. 30, 511
Simovic Darko 111, 120–121, 532
Siwiec Marek 358
Skach Cindy 13, 60, 62–63, 69, 93, 101,
115–117, 128–129, 251, 272, 506, 514, 528
Skotnicki Krzysztof 427, 514
Skórzyński Jan 157–158, 191, 200, 506, 528
Skrzydło Wiesław 22, 64, 66, 79, 136–137,
199, 326, 386, 413, 519, 523, 525–526,
528, 530
Skrzypiński Dariusz 301, 385, 389, 506,
524–525
Skubiszewski Krzysztof 268
Ślodka Inka 240, 528
Ślodka Tomasz 83, 138, 191, 220, 298,
338, 352, 384, 387, 463, 506, 514, 519,
522, 524, 526, 528
Smith Karen E. 166, 528
Sniderman Paul. M. 33, 528
Sobkowiak Leszek 38, 41, 516
Sobolewska Barbara 151, 518
Sobolewska-Myślik Katarzyna 435, 442,
528
Sobolewski Marek 151, 518
Sobotka Zbigniew 358
Sokala Andrzej 205, 514
Sokolewicz Wojciech 86, 185–186, 299,
302, 317, 514, 522, 528
Sokołowski Jacek K. 426, 429, 528
Sokół Wojciech 37, 57, 153, 206, 208,
240–242, 345, 348, 506, 528
Solon-Lipiński Marek 474, 528
Sootla Georg 266, 526
Sroka Anna M. 478, 506
Stanieczek Paweł 434, 520
Steinmo Sven 146, 528
Stelmach Andrzej 281, 506
Stembrowicz Jerzy 117, 506
Stepan Alfred 13, 37, 62, 69, 93, 101, 116,
158, 160, 162, 251, 504, 514, 528
Stephan III Paul B. 301, 517
Stępka Stanisław 157, 519, 524–525, 528
Stinebrickner Bruce 27, 502
Stoker Gerry 24, 524, 527
Stokes Susan C. 55, 524
Stokłosa Henryk 208
Strauss Leo 37, 525
Streb Krzysztof 426, 429, 528
Strękowski Jan 254, 533
Strøm Kaare 65, 67, 525
Suchocka Hanna 267, 269–271, 288–291,
307, 309, 333–343, 345, 357, 372–379,
522, 533, 538
Sulowski Stanisław 157, 263, 519, 523,
524, 525, 528
Sydorczuk Oleksii 302, 467, 514
Sylwestrzak Andrzej 20, 506
Szacki Jakub 33, 505
Szczepański Dominik 359, 506
Szczepański Jan 263, 527
Szczupaczyński Jerzy 43, 155, 382, 517,
523
Szeliga Zbigniew 196, 314, 405, 506, 530
Szmulik Bogumił 41, 369, 371, 519, 526,
530
Szmyt Andrzej 185–186, 532
Sztompka Piotr 148, 484, 529
Sztumski Janusz 166, 427, 522, 524
Szymanek Jarosław 9–10, 38–39, 52, 60,
64, 66–68, 73–74, 81, 85, 89, 104,
112–113, 132–133, 137, 145, 149, 152,
166–167, 237, 252, 255, 263, 275, 280,
282, 285, 296, 318, 374, 383, 386–387,
411, 423, 476, 506, 511, 514–518, 520,
522–525, 529
- Ś
- Śpiewak Paweł 52, 506

T

Taagepera Rein 241, 512
Tański Maciej 20, 515
Taras Raymond 218, 251, 302, 353, 506, 522
Tarkowska Elżbieta 155, 529
Tarkowski Jacek 155, 529
Tatarkiewicz Władysław 20, 506
Tavits Margit 428, 515
Taylor Rosemary C.R. 139, 510
Thelen Kathleen 31, 139, 515
Tischner Józef 153, 533
Tkaczyński Jan Wiktor 53, 501
Tomczak Łukasz 384, 430, 521, 529–530
Tóka Gábor 241, 529
Trembicka Krystyna 156, 158, 160, 173, 179, 506
Trzciński Janusz 86, 185, 316–317, 522–523, 527–528
Tsebelis George 10, 202, 244, 506
Tuleja Piotr 49, 390, 529
Turska-Kawa Agnieszka 10, 29, 167, 241, 430, 435, 506–507, 510, 515, 529–530
Tusk Donald 400, 431, 442–444, 448–449, 457–458, 461, 463, 467, 469–473, 481, 533–534
Tutak Piotr 451
Tymiński Stanisław 231

U

Ugniewska Joanna 76, 533
Uhlig Dominik 415, 533
Ujazdowski Kazimierz Michał 397, 507
Ulicka Grażyna 22, 529
Urban Jerzy 159, 206
Urbaniak Krzysztof 200, 397, 524

V

Valenzuela Arturo 13, 61, 523, 528
Vanhanen Tatu 43, 538
Varol Ozan O. 298, 515
Verba Sidney 201, 501
Verbeek Bertjan 29, 523
Vercesi Michelangelo 279, 515
Verkuilen Jay 43, 513

Verney Douglas V. 64–65, 72, 99–100, 529
Veser Ernst 110, 114, 515
Vetter Reinhold 208, 217, 533
von Beyme Klaus 21, 26, 176, 507, 529
Vykoukal Jiří 233, 523

W

Wachowski Mieczysław 364
Waisman Carlos H. 10, 197, 321, 520, 530
Wallner Michał 40, 530
Wałęsa Lech 8, 23, 164, 177, 208, 216–217, 223–227, 230–234, 236–238, 240, 245–247, 250, 253–256, 260–261, 263–265, 268, 271, 289–290, 292–293, 295, 313, 333, 337–342, 345, 351–363, 365–370, 372–373, 376–379, 390, 403, 420–421, 440, 483, 488–490, 522, 533, 538
Waniek Danuta 358
Waśniewska Aleksandra 151, 518
Wawrzyniak Jan 317, 327, 329, 522–523, 530
Wawrzyński Patryk 385, 524
Way Lucan 46, 171, 504
Webb Paul 105, 231, 526
Weber Max 81, 507
Weisberg Herbert F. 30, 527
Wesołowski Włodzimierz 242, 530
Whitehead Laurence 37, 528
Wiatr Jerzy J. 38, 146, 156, 161–162, 199, 224, 233, 261, 321, 337, 339, 370–371, 507, 515, 526, 530
Wilecki Tadeusz 359
Wilga Wanda 85, 515
Wilkin Jerzy 7, 46, 521–522
Winczorek Jan 55, 527
Winczorek Piotr 23, 230, 515, 538
Wiszniewski Robert 318, 518
Witkowski Zbigniew 393, 507
Wojnicki Jacek 164, 402, 507, 515
Wojtasik Waldemar 20, 29, 54, 57, 92, 94, 167, 178, 197, 201, 206–207, 241, 245, 249, 261, 328, 345–346, 351, 366, 424, 428, 430, 434–435, 437, 445, 447, 451,

- 457, 464, 507, 510, 515, 520, 524–525, 529–530
Wojtaszczyk Konstanty Adam 22, 41, 529–530
Wojtyczek Krzysztof 87, 315, 496, 530
Wojtyczek-Bonnand Agnieszka 87, 496
Woldendorp Jaan 454, 515
Wołek Artur 50, 88, 192, 218, 250, 254, 402, 507, 518, 522
Wołpiuk Waldemar J. 314, 530
Wróbel Marzena 470
Wróbel Sylwester 143, 199, 392, 517, 524, 530
Wulff Christian 83
- Y**
Yu-chung Shen 128, 138, 532
Yu-Shan Wu, 3, 128–130, 135, 192, 194, 230, 302, 373, 519, 532
- Z**
Zakaria Fareed 46, 515
Zakrzewska Janina 86, 185, 316, 523, 527–528
Zakrzewski Igor 163, 533
Zakrzewski Wojciech 91, 530
Zalasiński Tomasz 110, 532
Zaleśny Jacek 77, 179, 330, 402, 420, 507, 515, 520
Zamiara Krystyna 144, 517, 521
Zaorski Janusz 265
Zaremba Piotr 451, 533
Zieliński Eugeniusz 412, 531
Zielonka Jan 21, 34, 166, 176, 215, 301, 519, 528–529, 531
Zięba-Załucka Halina 79, 413, 518–519
Ziobro Zbigniew 439
Zuba Krzysztof 149, 384, 507, 531
Zubek Radosław 451, 531
Zwierzchowski Eugeniusz 38, 77, 80, 262, 507, 531
Zychowicz Jacek 155, 523
- Ż**
Żakowski Jacek 153, 176, 533
Żmigrodzki Marek 41, 57, 180, 237, 248, 271, 369, 518–519, 522, 526, 528, 530
Żukiewicz Przemysław 440, 462, 507
Żuralska Marta 476, 501
Żyromski Marek 165, 531

Spis schematów, tabel i wykresów

Schemat	1. Kreowanie ograniczeń instytucjonalnych z perspektywy trzech typów aktorów politycznych	31
Schemat	2. Schemat analizy trójwarstwowej	32
Schemat	3. Typologia reżimów politycznych	47
Schemat	4. Klasyfikacja demokratycznych reżimów politycznych – koncepcja José Antonio Cheibuba	68
Schemat	5. Specyfika relacji między legislatywą i egzekutywą (parlamentami rządem) w reżimach parlamentarnych	86
Schemat	6. Semiprezydencjalizm jako „reżim mieszany”	110
Schemat	7. Semiprezydencjalizm jako alternatywa wobec parlamentaryzmu i prezydencjalizmu	111
Schemat	8. Umieszczenie prezydencko-parlamentarnej premierowsko-prezydenckiego reżimu politycznego w dwuwymiarowej przestrzeni	112
Schemat	9. Semiprezydencjalizm jako zrationalizowany reżim parlamentarny	113
Schemat	10. Semiprezydencjalizm jako reżim przejściowy pomiędzy parlamentaryzmem i prezydencjalizmem	113
Schemat	11. Struktura zależności między legislatywą i egzekutywą w reżimie parlamentarnym	125
Schemat	12. Struktura zależności między legislatywą i egzekutywą w reżimie prezydenckim	125
Schemat	13. Struktura zależności między legislatywą i egzekutywą w reżimie premierowsko-prezydenckim	125
Schemat	14. Struktura zależności między legislatywą i egzekutywą w reżimie prezydencko-parlamentarnym	126
Schemat	15. Typologia egzekutywy w ramach reżimów semiprezydenckich	128
Schemat	16. Relacje między parlamentem i prezydentem w reżimie semiprezydenckim w kontekście ich wpływu na powoływanie i/lub funkcjonowanie rządu	130
Schemat	17. Prezydent w reżimie semiprezydenckim, z uwzględnieniem konstytucyjnych i pozakonstytucyjnych aspektów przywództwa w ramach egzekutywy	138

Schemat 18.	Model wyjaśniania zgodny z „zależnością od szlaku”	141
Schemat 19.	Przebieg zmiany instytucjonalnej	142
Schemat 20.	Negocjowany charakter zmiany instytucjonalnej na gruncie teorii gier	162
Schemat 21.	Polski reżim polityczny po zakończeniu obrad Okrągłego Stołu na „krzywej J”	172
Schemat 22.	Charakterystyka odpowiedzialności politycznej prezydenta – ujęcie modelowe	195
Schemat 23.	Najbardziej prawdopodobny przebieg konfliktów w ramach premierowsko-prezydenckiego reżimu politycznego	257
Schemat 24.	Najbardziej prawdopodobny przebieg konfliktów w ramach prezydencko-parlamentarnego reżimu politycznego	258
Schemat 25.	Przebieg konfliktów w ramach polskiego reżimu politycznego <i>sensu stricto</i> w pierwszej połowie 1992 roku	259
Schemat 26.	Konstytucyjny mechanizm egzekwowania odpowiedzialności politycznej w świetle procedury powoływania rządu	412
Schemat 27.	Konstytucyjny mechanizm egzekwowania odpowiedzialności politycznej w ramach konstruktywnego votum nieufności	412
Schemat 28.	Konstytucyjny mechanizm egzekwowania odpowiedzialności politycznej w ramach procedury zmian w składzie rządu	413
Tabela 1.	Państwa świata według liczby ludności (lipiec 2014 roku)	53
Tabela 2.	Uzgodniony podział mandatów między ugrupowania polityczne w Sejmie X kadencji	207
Tabela 3.	Potencjalna i rzeczywista siła prezydentury w okresie pełnienia urzędu przez gen. Wojciecha Jaruzelskiego	220
Tabela 4.	Struktura polityczna Sejmu RP I kadencji	243
Tabela 5.	Struktura polityczna Senatu RP II kadencji	244
Tabela 6.	Pary przeciwstawności odzwierciedlające cechy konstytucyjne parlamentaryzmu i prezydenjalizmu	274
Tabela 7.	Wskaźniki indeksu przesunięcia reżimu politycznego <i>sensu stricto</i>	276
Tabela 8.	Wartości wskaźników indeksu przesunięcia reżimu politycznego <i>sensu stricto</i> w okresie od grudnia 1991 roku do grudnia 1992 roku	288
Tabela 9.	Typologia prerogatyw Prezydenta RP w świetle Małej konstytucji z 1992 roku	319
Tabela 10.	Struktura polityczna Sejmu RP II kadencji	346
Tabela 11.	Struktura polityczna Senatu RP III kadencji	347
Tabela 12.	Współczynnik rozziwu w wyborach do sejmu z 1993 roku	348
Tabela 13.	Wartości wskaźników indeksu przesunięcia reżimu politycznego <i>sensu stricto</i> w okresie od grudnia 1992 roku do października 1997 roku	379
Tabela 14.	Typologia prerogatyw Prezydenta RP w świetle Konstytucji RP z 1997 roku	394
Tabela 15.	Dymisje i desygnacje premierów w latach 1997–2014.	400

Tabela 16.	Wartości wskaźników indeksu przesunięcia reżimu politycznego <i>sensu stricto</i> w oparciu o Konstytucję RP z 1997 roku	423
Tabela 17.	Struktura polityczna Sejmu RP III kadencji	425
Tabela 18.	Struktura polityczna Senatu RP IV kadencji	426
Tabela 19.	Struktura polityczna Sejmu RP IV kadencji	428
Tabela 20.	Struktura polityczna Senatu RP V kadencji	429
Tabela 21.	Struktura polityczna Sejmu RP V kadencji.	432
Tabela 22.	Struktura polityczna Senatu RP VI kadencji	433
Tabela 23.	Struktura polityczna Sejmu RP VI kadencji	436
Tabela 24.	Struktura polityczna Senatu RP VII kadencji	436
Tabela 25.	Struktura polityczna Sejmu RP VII kadencji	438
Tabela 26.	Struktura polityczna Senatu RP VIII kadencji	439
Tabela 27.	Rządy w latach 1997–2015	447
Tabela 28.	Scenariusze tworzenia rządów w latach 1997–2014.	449
Tabela 29.	Wyniki głosowań nad wnioskami o udzielenie votum zaufania rządowi Marka Belki	455
Tabela 30.	Poziomy konfliktu w relacjach między prezydentem i rządem w latach 1997–2015	469
Tabela 31.	Projekty ustaw i uchwalone ustawy w latach 1991–2015.	476
Tabela 32.	Legislacyjna efektywność Rady Ministrów i Prezydenta RP.	479
Tabela 33.	Legislacyjna efektywność posłów i komisji sejmowych	479
Tabela 34.	Legislacyjna efektywność Senatu RP i obywateli.	479
Tabela 35.	Prezydenckie veta ustawodawcze i wnioski do Trybunału Konstytucyjnego złożone w trybie art. 122 ust. 3 Konstytucji RP w latach 1997–2015	480
Wykres 1.	Przesunięcie reżimu politycznego <i>sensu stricto</i> w okresie od grudnia 1991 roku do grudnia 1992 roku	288
Wykres 2.	Potencjał przesunięcia reżimu politycznego <i>sensu stricto</i> w oparciu o przepisy Małej konstytucji z 1992 roku	332
Wykres 3.	Przesunięcie reżimu politycznego <i>sensu stricto</i> w okresie od grudnia 1992 roku do października 1997 roku	380
Wykres 4.	Przesunięcie reżimu politycznego <i>sensu stricto</i> w latach 1991–2015	491

Rafał Glajcar

Democratic political regime Correlations between the legislature and the executive in the Polish Third Republic

Summary

The book explores the problem of the correlation between the legislature and the executive, understood as the political regime in the strict sense. The author does not focus on mere analysis of constitutional rules governing the functioning of the state bodies acting within the two departments of power. The proposed method of the analysis derives from the neo-institutional approach. It combines two essential elements: institutions and the context of acting people. They are correlated and interact with each other, which results in creation of a certain order constituting an institutional basis for the functioning of particular entities. Such an approach allows demonstrating that the actual image of the political regime in the strict sense depends not merely on formal institutional solutions but also on the situational context, the interests of political actors, behavioural aspects of the political leadership and the dominant political style. Their inclusion enables determining the actual, rather than postulated, nature of the relationship between the parliament, the president and the government.

The purpose of the monograph is closely related to the cognitive needs concerning the necessity of further continuation of existing analyzes and research achievements in the field of the correlation between the legislature and the executive power. However, the most vital is the fact that the book has been written also with a view of practical challenges. After more than a quarter of a century since the beginning of the democratic changes in Poland, the issue of seeking the most suitable pattern of correlations between the parliament, the president and the government is still burning. Every now and then, various proposals for amendments to the existing rules are brought forward with greater or lower frequency. They constitute a kind of response to the challenges posed by the political practice, which both exposes the shortcomings of formal rules, and provides an excellent field for the establishing, exploration and, ultimately, applicability of the myriad of informal rules.

The basic research problem has been focused on the question about the direction of the evolution of the political regime in the strict sense in Poland in the years of 1989–2015. In order to answer the question, the author constructed a seven-element index of shifting the political regime in the strict sense, which has been consistently employed in the analysis of the various phases of the political development in the Polish Third Republic. It has enabled demonstration of the dynamics of the home political regime in the strict sense and the non-linear character of its transformation.

Keywords: political regime, legislature, executive, neo-institutionalism

Rafał Glajcar

Demokratisches politisches Regime Die Wechselbeziehungen zwischen Legislative und Exekutive in der III. Republik Polen

Zusammenfassung

Das Buch handelt über die Relation der Legislative zur Exekutive d.h. über politisches Regime *sensu stricto*. Der Verfasser begnügt sich nicht damit, die der Tätigkeit von den beiden Machtorganen zugrunde liegenden Verfassungsvorschriften zu analysieren. So gemeinte Analyse entspricht der neuinstitutionellen Auffassung und umfasst zwei wesentliche Elemente: Institutionen und menschliche Aktivität. Diese stehen in Wechselbeziehung zueinander und schaffen eine bestimmte Ordnung als institutionelle Grundlage für Tätigkeit von bestimmten Institutionen und Personen. Solch eine Auffassung lässt nachweisen, dass das wirkliche Bild des politischen Regimes *sensu stricto* nicht nur von formalen institutionellen Lösungen, sondern vom Situationskontext, von Interessen der einzelnen Akteure der politischen Bühne, von Verhaltensaspekten der politischen Führung oder vom vorherrschenden Stil der Politikbetreibung abhängig ist. Nimmt man Rücksicht auf alle diese Faktoren, ist man im Stande, nicht so sehr den ausgesprochenen als den tatsächlichen Charakter der Wechselbeziehungen zwischen dem Parlament, dem Präsidenten und der Regierung zu bestimmen.

Die Monografie bezweckt, die bisherigen wissenschaftlichen Analysen zu vertiefen und die Forschungserrungen auf dem Gebiet der Wechselbeziehung zwischen Legislative und Exekutive fortzusetzen, aber auch – *last but not least* – den praktischen Herausforderungen gewachsen zu sein. Über Vierteljahrhundert nach der demokratischen Umwälzung in Polen ist die Suche nach einem richtigsten Vorbild der wechselseitigen Relationen zwischen dem Parlament, dem Präsidenten und der Regierung immer noch ein aktuelles Problem. Ab und zu erscheinen mehr oder weniger intensive Versuche, die geltenden Prinzipien zu modifizieren. Sie sind eine Art der Antwort auf Herausforderungen der politischen Praxis, die alle Mängel der formellen Regeln offen legen, aber auch ein gutes Betätigungsfeld sind, informelle Regeln zu entwickeln, zu prüfen und auch für gültig zu erklären.

Das wichtigste Forschungsproblem des Buches ist die Richtung von der Weiterentwicklung des politischen Regimes *sensu stricto* in Polen in den Jahren 1989–2015. Der Verfasser entwickelte ein aus sieben Elementen bestehender Index von der Verlegung des politischen Regimes *sensu stricto*, der von ihm planmäßig zur Erforschung der einzelnen Stufen der politischen Entwicklung der III. Republik Polen angewandt wird. Auf diese Weise schildert er die ganze Dynamik des polnischen politischen Regimes *sensu stricto* und dessen nichtlineare Umwandlungen.

Schlüsselwörter: politisches Regime, Legislative, Exekutive, Neuinstitutionalismus

Redaktor: MARIOLA MASSALSKA

Projekt okładki: MAGDALENA STARZYK na podstawie pomysłu JOANNY SURZYN

Redaktor techniczny: MAŁGORZATA PLEŚNIAR

Korektor: BARBARA KONOPKA

Łamanie: EDWARD WILK

Copyright © 2015 by

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-8012-772-2

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-792-0

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawnictwo.us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 35,0. Ark. wyd. 46,0.

Papier Alto 90 g, vol. 1.5 Cena 68 zł (+ VAT)

Druk i oprawa

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

[Kup książkę](#)

Rafał Glajcar

Demokratyczny reżim polityczny

Relacje między legislaturą i egzekuturą
w III Rzeczypospolitej

Więcej o książce

CENA 68 ZŁ | ISSN 0208-6336
(+ VAT) | ISBN 978-83-8012-792-0

[Kup książkę](#)